

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA 's GRAVENHAGE

Datum

Betreft CML-onderzoek normoverschrijdingen imidacloprid in oppervlaktewater en bevindingen van het Ctgb tav het EASAC-rapport over neonicotinoïden

Geachte Voorzitter,

Met deze brief informeer ik uw Kamer over het rapport van het Centrum voor Milieuwetenschappen van de Universiteit Leiden (CML) over meetgegevens van de neonicotinoïde imidacloprid in het oppervlaktewater, het oordeel van het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) hierover en de maatregelen die op basis hiervan zijn genomen. Verder informeer ik uw Kamer, mede namens de staatssecretaris van Infrastructuur en Milieu, over de bevindingen van het Ctgb ten aanzien van het EASAC-rapport over effecten van neonicotinoïden op ecosystemen. Tenslotte ga ik in op de recent gepubliceerde EFSA-opinie ten aanzien van risico's van neonicotinoïden voor bijen.

Sinds mijn aantreden heb ik alle wetenschappelijke informatie over mogelijke nadelige effecten van het gebruik van de neonicotinoïden op niet-doelwitorganismen zoals bijen steeds op hun merites laten beoordelen door de European Food Safety Authority (EFSA) en het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb) binnen het Europese en nationale juridische kader. De Nederlandse inzet heeft – zowel op Europees als nationaal niveau – geleid tot het waar nodig ingrijpen in de toelating van deze middelen, bijvoorbeeld door aanvullende risicobeperkende voorschriften of door het intrekken van de toelating. Ik heb uw Kamer daarover geïnformeerd (zie onder andere Kamerstukken II 2014/15, 27 858, nr. 276). In dit kader heb ik de rapporten van het CML en het EASAC aan het Ctgb voorgelegd.

CML-rapport "Analyse van imidacloprid in het oppervlaktewater"

Het rapport van CML bevat de meest recente meetgegevens (tot en met het eerste kwartaal 2015) van imidacloprid in het oppervlaktewater in vijf regio's in Nederland met een relatief grote bijdrage aan de normoverschrijdingen van imidacloprid in het oppervlaktewater. De gegevens zijn getoetst aan drie milieunormen voor het oppervlaktewater voor imidacloprid.

Het CML concludeert:

- De resultaten van de percentages normoverschrijdende meetpunten op jaarbasis laten voor de meest strenge norm, het Toelatingscriterium (0,027

Directoraat-generaal Agro en Natuur

Directie Plantaardige Agroketens en Voedselkwaliteit

Bezoekadres

Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres

Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres

Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr

0000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)

www.rijksoverheid.nl/ez

Behandeld door

5.1.2.e

T 5.1.2.e

F 0*

5.1.2.e @minez.nl

Ons kenmerk

DGAN-PAV / 15125402

Uw kenmerk

Bijlage(n)

3

µg/L), een toename zien tot ca. 90% in 2014 ten opzichte van 2013 of 2010. Voor de JaarGemiddelde MilieuKwaliteitsNorm (JG-MKN, 0,067 µg/L) is het percentage in 2014 lager dan in 2013, maar gelijk aan 2010: ca. 47%. Voor de Maximaal Aanvaardbare Concentratie MilieuKwaliteitsNorm (MAC-MKN, 0,200 µg/L) is het percentage in 2014, ca. 47%, iets hoger dan in 2013 en 2010.

- Na standaardisatie van de resultaten geldt voor alle drie getoetste normen dat de gestandaardiseerde percentages overschrijdingen in 2014 niet-significant verschillend zijn van 2013 of 2010.
- Er zijn grote verschillen tussen regio's in niveau en het verloop in de tijd van de imidacloprid-concentraties. Zo hebben de kassenregio's de hoogste percentages en het verloop ervan vertoont geen of beperkte afname, in tegenstelling tot de overige regio's (bloembollen, boomteelt), waar de percentages veelal lager zijn en de afnames over de gehele periode veelal groter zijn.
- De gemiddelde concentraties voor de regio's gecombineerd in 2014 is 0,038 µg/L hetgeen een indicatie is voor een lichte daling in vergelijking met 2013 en 2010. Deze daling is onvoldoende om tot een verbetering te leiden in de percentages normoverschrijdende meetpunten. Uit de aanvullende analyse naar het verloop van de concentraties van imidacloprid voor beide kassenregio's door het jaar heen blijkt dat geen duidelijke verlaging optreedt van de gemiddelde maand- of jaarconcentraties imidacloprid na de invoering van zuiveringsmaatregel per 1 mei 2014.

Ctgb-bevindingen naar aanleiding van het CML-rapport

Het CML-rapport heb ik direct voorgelegd aan het Ctgb met het verzoek dit mee te nemen in de herbeoordeling van de neonicotinoïden, waarover ik uw Kamer eerder heb geïnformeerd (Kamerstuk 27858 nr. 304). ~~Omdat de discussies over imidacloprid zorgvuldigheid vereisen is bij de duiding van de gegevens van het CML-rapport met het RIVM afgestemd.~~ De bevindingen van het Ctgb zijn met het RIVM afgestemd.

Opmerking 5.1.2.e ; 5.1.2.e dit is wel een punt. Ctgb is zorgvuldig in haar uitvoering ook zonder RIVM.

Het Ctgb concludeert het volgende:

- Op basis van de beschikbare data kan geen duidelijke afname van de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater worden geconstateerd.
- Hierbij speelt een beperkte naleving van de gestelde zuiveringseisen mogelijk een belangrijke rol.
- Inmiddels zijn de toepassingsvoorwaarden aangescherpt (gecontroleerde levering). Dit moet er toe leiden dat de naleving verbetert.
- Wanneer in de toekomst blijkt dat de genomen maatregelen onvoldoende effect hebben op de concentratie imidacloprid in het oppervlaktewater, zal het College ofwel adviseren over beperking van het gebruik, ofwel zelf maatregelen treffen ten aanzien van de toelating als zodanig.

Kabinetsreactie

Het CML-rapport lijkt geen trendbreuk te laten zien in de cijfers ten opzichte van eerdere jaren, voor zowel het toelatingscriterium als de waterkwaliteitsnormen. De concentratie imidacloprid in het oppervlaktewater is in de onderzochte gebieden te hoog om aan de normen te voldoen. Dat baart mij zorgen. Het Ctgb heeft in januari 2014 besluiten genomen, waarbij middelen op basis van imidacloprid in de glastuinbouw slechts nog konden worden toegelaten, als er ook een zuivering plaatsvond, om emissies naar oppervlaktewater te voorkomen. Dit besluit is in mei 2014 geëffectueerd en via het etiket verplicht gemaakt. Naar verwachting zou dan het aantal normoverschrijdingen van imidacloprid in glastuinbouwgebieden moeten dalen. De CML-cijfers lijken dit niet te laten zien.

Het Ctgb onderkent dat op basis van de beschikbare data geen duidelijke afname van de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater kan worden geconstateerd, maar kan, onder andere als gevolg van beperkingen in de dataset, op dit moment niet afleiden dat niet meer wordt voldaan aan de eisen voor het toelaten van een middel en er aanleiding is voor (verder) ingrijpen in de toelating.

Met opmaak: Markeren

Opmerking 5.1.2.e ; Deze alinea is zwak en eigenlijk overbodig. De alinea erna zegt hetzelfde maar beter uitgelegd.

Uit het Europese en nationale juridisch kader volgt dat er – om in te grijpen in toelatingen van gewasbeschermingsmiddelen – aanwijzingen moeten bestaan, die wetenschappelijk onderbouwd zijn, dat niet langer wordt voldaan aan de goedkeurings- of toelatingscriteria van respectievelijk werkzame stoffen of gewasbeschermingsmiddelen, waardoor er onaanvaardbare risico's ontstaan. Aangezien het op basis van de huidige gegevens nog niet mogelijk is om conclusies te trekken over de effectiviteit van eerder genomen maatregelen, kan het Ctgb niet ingrijpen in de toelating.

Het Ctgb constateert verder dat de mate van naleving van de gestelde maatregelen van invloed is op de concentraties imidacloprid in het oppervlaktewater. Ik vind het van groot belang dat de eerder genomen maatregelen ter verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater goed worden nageleefd. De NVWA en de waterschappen houden daar toezicht op. Om de naleving verder en beter te borgen heb ik het Ctgb in juni verzocht om een tijdelijke maatregel te introduceren, namelijk 'gecontroleerde distributie' en deze te verplichten via het etiket. Dat betekent dat een middel op basis van imidacloprid slechts mag worden verkocht voor gebruik in de glastuinbouw, als door de toepasser wordt aangetoond dat er zuivering plaats vindt die de emissie - vóór lozing op het oppervlaktewater en de riolering - sterk beperkt. De toelatinghouders heb ik verzocht dit proces te versnellen door aanvullend medewerking te verlenen aan 'gecontroleerde distributie'. Alle distributeurs van de middelen worden via de Stichting CDG (Certificatie Distributie in Gewasbeschermingsmiddelen) verplicht hierop toe te zien. De maatregel gecontroleerde distributie is per 1 augustus 2015 van kracht geworden. De toelatinghouders hebben nog in juli 2015 een brief naar de distributeurs gestuurd, waarin zij een dringende oproep doen om deze middelen per direct enkel te verkopen volgens het regime van gecontroleerde distributie.

Opmerking 5.1.2.e ; Deze zin staat niet in de brief van EZ. Lijkt mij hier wel wat toevoegen.

Het Ctgb geeft aan dat, wanneer blijkt dat de genomen maatregelen (zuiveringsplicht en gecontroleerde distributie) onvoldoende effect hebben op de concentratie imidacloprid in het oppervlaktewater, ingegrepen moet worden in de toelating. Ik vind het dan ook van groot belang dat zo snel mogelijk en met voldoende wetenschappelijke onderbouwing, duidelijk wordt of de genomen maatregelen (zuiveringsplicht, gecontroleerde distributie) voldoende effect hebben op de kwaliteit van het oppervlaktewater en of verder ingrijpen in de toelating gerechtvaardigd is. Ik heb het Ctgb en het CML daarom verzocht de analyse te herhalen zodra voldoende meetgegevens na het van kracht worden van de maatregelen beschikbaar zijn. Daarvoor moet tenminste één teeltseizoen volledig zijn doorlopen.

Ctgb bevindingen op het EASAC-rapport over neonicotinoïden

Zoals ik in mijn brief van 10 april jl. (Kamerstuk 27858 nr. 304) heb gemeld, heb ik het Ctgb verzocht op basis van het EASAC-rapport de toelatingen van neonicotinoïden in Nederland te herbeoordelen en mij zo spoedig mogelijk te informeren of dit onderzoek het Ctgb aanleiding geeft tot ingrijpen in de toelatingen.

Het Ctgb heeft het EASAC-rapport bestudeerd en geanalyseerd, daarvoor verwijs ik naar de uitvoerige bevindingen in bijlage 2. In zijn conclusie laat het Ctgb mij het volgende weten:

- De brede, integrale visie die het EASAC-rapport voorstaat waarvan diverse aspecten, zoals landbouw, biodiversiteit, IPM en risicobeoordeling onderdeel van uitmaken, wordt ondersteund.
- Op basis van de bevindingen van het EASAC-rapport is geen direct risico vast te stellen voor het gebruik van in Nederland toegelaten gewasbeschermingsmiddelen. Er is zodoende geen aanleiding om op dit moment in te grijpen in bestaande toelatingen.
- Het Ctgb stelt vast dat een versoepeling van de bestaande beperkende maatregelen en aanscherpingen in de toelatingen, zoals die in de EU en Nederland eerder al zijn genomen, nu eveneens niet aan de orde is.
- Ondanks dat niet alle onderwerpen van het EASAC-rapport specifiek onderdeel uitmaken van het huidige toetsingskader, is de risicobeoordeling van de bestaande toelatingen conform ditzelfde toetsingskader – dankzij genoemde zaken als de in 2013 ingestelde restricties op het gebruik van neonicotinoïden, het gebruik van een “worst case” benadering en het meenemen van effecten op populatieniveau – dermate robuust dat het risico als acceptabel kan worden beschouwd.
- Op basis van de bevindingen van het EASAC-rapport is geen direct risico vast te stellen voor het gebruik van in Nederland toegelaten gewasbeschermingsmiddelen. Er is zodoende geen aanleiding om op dit moment in te grijpen in bestaande toelatingen.

Opmerking 5.1.2.e ; Dit zijn nog steeds de conclusies uit een eerdere versie. Deze versie vervangen door de tekst in het def advies. De bewoording is net anders, oa het deel over worst case.

- Op grond van de huidige kennis zoals in het EASAC-rapport samengevat en op grond van de Nature-publicatie van Rundlöf, is versoepeling van de bestaande beperkende maatregelen eveneens nu niet nodig.
- De brede, integrale visie die het EASAC-rapport voorstaat waarvan diverse aspecten, zoals landbouw, biodiversiteit, IPM en risicobeoordeling onderdeel van uitmaken, wordt ondersteund.
- Ondanks dat niet alle onderwerpen van het EASAC-rapport specifiek onderdeel uitmaken van het huidige toetsingskader, is de risicobeoordeling van de bestaande toelatingen conform ditzelfde toetsingskader dermate robuust dat het risico op dit moment als acceptabel kan worden beschouwd.

Afsluitend doet het Ctgb vier aanbevelingen die raken aan toelatingen van gewasbeschermingsmiddelen en verband houden met de brede analyse in het EASAC-rapport:

- Bespoedigen van bestaande ontwikkelingen in EU richtsnoeren, zogenaamde *guidance documents* voor risicobeoordelingen.
- Toezien op verdere verbeteringen binnen het toetsingskader
- Agenderen van onderwerpen om het toetsingskader verder te verbeteren
- Inspannen om inzichten op te nemen in het brede kader van de landbouw

Kabinetsreactie

In mijn brief van 10 april jl. (Kamerstuk 27858 nr. 304) heb ik u ook gemeld, dat ik Commissaris Andriukaitis (SANTE) heb verzocht het EASAC-rapport te laten beoordelen door EFSA. De Europese Commissie (EC) heeft laten weten dat EFSA dit rapport in de lopende beoordelingstrajecten van de neonicotinoïden mee weegt.

Zoals ik in mijn brieven van 14 mei 2013 (Kamerstuk 21 501-32, nr. 707), 17 april 2014 (Kamerstuk 27 858, nr. 264) en 27 oktober 2014 (Kamerstuk 27 858, nr. 276) heb aangegeven, volgt uit het Europese en nationale juridisch kader dat er – om in te grijpen in toelatingen van gewasbeschermingsmiddelen – aanwijzingen moeten bestaan, die wetenschappelijk onderbouwd zijn, dat niet langer wordt voldaan aan de goedkeurings- of toelatingscriteria van respectievelijk werkzame stoffen of gewasbeschermingsmiddelen, waardoor er onaanvaardbare risico's ontstaan. Het Ctgb wijst in de bevindingen ten aanzien van het EASAC-rapport er op dat dit rapport geen nieuwe feiten of inzichten bevat van zodanige aard dat deze nopen tot ingrijpen. Het is goed te constateren dat de bestaande beperkingen en aanscherpingen van de toelatingen die eerder zijn genomen de problemen voornamelijk afdoende hebben geadresseerd. De eerder genomen maatregelen ten aanzien van de toelatingen moeten echter met kracht worden doorgezet, dat maakt het EASAC-rapport duidelijk. Daarom blijven de bestaande

beperkingen en aanscherpingen van de Nederlandse toelatingen in de huidige vorm allen bestaan.

Het Ctgb doet op basis van het EASAC-rapport verder een aantal aanbevelingen op het terrein van het toetsingskader. Het huidige toetsingskader bevat nog niet alle onderwerpen uit het EASAC-rapport, maar het is desondanks door toepassing van veiligheidsmarges voldoende robuust. Ik vind het van belang dat de (Europees geharmoniseerde) toetsingskaders zich op basis van wetenschappelijke informatie blijven ontwikkelen en zet me daar op nationaal en Europees niveau voor in. Concreet gaat het om het volgende:

- Om het 'richtsnoer bijen' snel, uitvoerbaar en robuust te verankeren in het toetsingskader heb ik – samen met de Europese Commissie (EC) - een workshop georganiseerd december 2013, waaruit in 2014 een Roadmap voor correcte invoering is voortgekomen die nog binnen de EC ter besluitvorming voorligt. Ik vind het van belang dat nu snelle besluitvorming hierover door de EC plaats vindt en zet me daarvoor in.
- Nederland levert een belangrijke bijdrage aan nieuwe toetsingsmethoden, bijvoorbeeld om chronische (subletale) effecten op wilde bijen te kunnen toetsen. Nederland levert gespecialiseerde kennis bijvoorbeeld over aanvullende potentiële blootstellingsroutes die in het toetsingskader moeten worden meegenomen. Zoals uw Kamer (Kamerstuk 27 858, nr. 362) eerder is bericht, werkt Nederland samen met EFSA aan beoordelingsmethoden van cumulatieve effecten van gewasbeschermingsmiddelen die moeten indalen in het EU beoordelingskader.

Ik heb uw Kamer in mijn brieven van 30 oktober 2014 (Kamerstuk 27 858, nr. 276) en 2 december 2014 (Kamerstuk 27 858 nr. 279) gemeld dat ik mij inzet voor het realiseren van de transitie naar een versnelling van de vergroening van gewasbescherming en naar een voedselproductie die minder afhankelijk is van gewasbeschermingsmiddelen. Daar hoort bevorderen en versnellen van geïntegreerde gewasbescherming bij, naast een duurzaam middelenpakket met lager risico. Dit wordt bereikt via uitbreiding ervan met biologische, natuurvriendelijke en andere alternatieve middelen met een lager risico en een betere landbouwpraktijk en tegelijkertijd via het terugdringen van risicovollere gewasbescherming. In Nederland heb ik een Green Deal Groene Gewasbeschermingsmiddelen met oa. LTO en Nefyto gesloten. Deze Deal beoogt de toelating van 'groene' laag-risico gewasbeschermingsmiddelen in Nederland te bevorderen. In de EU zal ik binnenkort mijn actieplan om tot een versnelde verduurzaming te komen, met gelijkgestemde lidstaten bespreken en verder uitwerken. Ik zal uw Kamer van de voortgang op de hoogte houden.

EFSA-opinie risico's voor bijen door spuittoepassingen neonicotinoïden

Tenslotte meld ik u dat er op 26 augustus 2015 een EFSA-opinie is gepubliceerd aangaande het risico voor bijen bij spuittoepassingen van drie neonicotinoïden. Daarin geeft de EFSA aan dat voor de drie neonicotinoïden (clothianidin, thiamethoxam en imidacloprid) na herbeoordeling is geconcludeerd:

1. dat een hoog risico is vastgesteld of niet kan worden uitgesloten op basis van beschikbare gegevens
  2. Eerder is ingegrepen in de toelatingen (2013), waarbij al een verbod voor spuittoepassingen is uitgevaardigd op voor bijen aantrekkelijke gewassen en voor granen, met uitzondering van kastoepassingen.
- Deze EFSA-conclusies zijn in opdracht van de Europese Commissie (EC) opgesteld en - conform het geldende Europese proces - nu aan de lidstaten en toelatingshouders voorgelegd, met de oproep om (studie-) gegevens, te leveren in september 2015 ("call for data"). Daarna wordt op EU-niveau gezien of de maatregelen die in 2013 Europees zijn genomen om de toepassing van neonicotinoïden te beperken en zo bijen beter te beschermen, voldoende zijn of dat aanvullende maatregelen nodig zijn. In de in 2013 genomen Europese maatregelen is er al rekening mee gehouden dat ook spuittoepassingen in het gewas in potentie gevaar voor bijen kunnen opleveren: spuittoepassingen van de onderzochte neonicotinoïden zijn sindsdien in Nederland al niet meer mogelijk in voor bijen aantrekkelijke gewassen.
- Desondanks is dit stuk van de EFSA wederom voorgelegd aan het Ctgb, om te bezien of ingegrepen moet worden in de toelating en er aanleiding is tot aanvullende maatregelen.

Overigens kan ik u melden dat het College in augustus 2015 besloten heeft dat, op basis van nieuw Deens en Nederlands onderzoek, ook de aardappel als "bij-aantrekkelijk gewas" wordt geclassificeerd. Dit zal ook in de EU onder de aandacht worden gebracht. Op basis van deze classificatie is door het Ctgb besloten één voor bijen risicovolle toepassing op aardappel niet toe te laten. Het betekent ook, dat in een bezwaarprocedure het College het voornemen heeft geuit dat meerdere toepassingen op aardappelen zullen worden ingetrokken en dat de bestaande toelatingen op basis van artikel 44 van de Verordening worden herbeoordeeld.

Sharon A.M. Dijkma
Staatssecretaris van Economische Zaken